

*В.І. Ляшенко, д.е.н.,
Н.В. Осадча, д.е.н.,
С.В. Дзюба, к.т.н.*

ПОНЯТТЯ «СМАРТ-СИЛИ»: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Україна належить до розвинутих космічних держав. Окреме місце у сфері космічних відносин посідає поняття сили. Актуальність даної тематики зумовлена потребою у переосмисленні поняття «сила» з урахуванням чинників, характерних для конкретного періоду становлення системи міжнародних відносин, а також особливостей космічної діяльності.

Питання змістовного наповнення поняття «сила» розглядають такі зарубіжні вчені, як І. Валлерстайн, Р. Гилпін, Р. Кохейн, Дж. Най, А. Хіршман, а також вітчизняні – С. Шергін, М. Капітоненко, О. Ёжак [1; 3-5; 7; 8]. Однак у даних дослідженнях не приділено достатньої уваги смарт-силі в космічній галузі.

Метою статті є уточнення змістовного наповнення поняття «сила» з урахуванням сучасних тенденцій міжнародних відносин у сфері космічної діяльності.

Поняття «сила» є непостійним, воно залежить від особливостей розвитку і побудови міжнародної системи геополітичних та геоекономічних відносин конкретного періоду, які сприяють виникненню нових параметрів сили. Ще з давніх часів сила трактувалася як один із важливих державних інструментів при досягненні стратегічних цілей як у внутрішній, зовнішній, так і в глобальній політиці й геоекономіці. Така тенденція зберіглась і сьогодні. Проте все ще відкритим залишається питання змістовного наповнення категорії «сила» та її різновидів – жорсткої (hard), м'якої (soft) та розумної (smart). Це підтверджується наявністю чималої кількості підходів до визначення поняття «сили держави» в сучасних теоріях міжнародних відносин [5]. Через особливості космічної діяльності національні інтереси в цій сфері реалізуються в сучасних умовах завдяки м'якій (soft) та розумній (smart) силі.

Р. Кохейн та Дж. Най визначають силу як «здатність суб'єкта змусити інших зробити щось, чого вони раніше не робили (і при цьому за прийнятною для діючої особи «ціною») [1]. Для кращого

© В.І. Ляшенко, Н.В. Осадча,
С.В. Дзюба, 2018

розуміння цієї здатності при взаємозалежності держав було введено два додаткових терміни: «чутливість» і «вразливість», які визначають неолібералістичне розуміння поняття «сила». Під «чутливістю» Р. Кохейн та Дж. Най розуміють те, як швидко зміни в одній державі призводять до відчутних змін в іншій, наскільки значними є ці наслідки. Що стосується «вразливості», то вона залежить від відносної доступності та ціни альтернатив, перед якими постають різні актори [2].

Слід відзначити, що поняття «сила» дістало подальшого розвитку в межах концепції «м'якої» (softpower) та «розумної сили» (smartpower), основоположником якої вважають Дж. Наю. Усі актори міжнародних відносин, на його думку, мають ієрархію цінностей, на яку можна впливати за допомогою переконання. Під «м'якою силою» Дж. Най розуміє «здатність досягати бажаного результату через добровільну участь суб'єктів міжнародної взаємодії, а не за допомогою примусу чи виплат» [1]. У своїй книзі «SoftPower: The Means To Success In World Politics» теоретик виокремлює три основних джерела «м'якої сили»: культуру, політичні цінності та зовнішню політику [4, с. 11]. Концепція «розумної сили» з'явилася як логічне продовження ідеї «м'якої». За Дж. Наєм, розумна сила – це насамперед здатність комбінувати «жорстку» та «м'яку» сили в ефективну стратегію [5, с. 43]. Джерела «жорсткої» чи «м'якої» сили, зокрема примус, виплати та залучення, є одночасно джерелами «розумної». Проте якщо в окремих випадках «жорсткої» чи «м'якої» сили джерела застосовуються незалежно одне від одного, то у випадку «розумної» – комбінуються джерела і «жорсткої», і «м'якої» сили [1].

Схожий до плюралістського підхід до визначення сили міститься в теорії політичного конструктивізму, яка виникла в 1990-х роках як критика на погляди прихильників неореалізму та неолібералізму. На переконання теоретиків конструктивізму (Р. Джервіс, М. Уайт та Х. Булл), сила, окрім військової складової, має також включати культуру, ідеологію, знання. Причиною виникнення конфліктів у міжнародному середовищі є низький рівень близькості культур і суспільної практики людей, держав та ін. Отже, кожен із наведених підходів до розуміння змісту поняття «сила» (геополітичний, елітарний, постмодерністський, неомарксистський, неореалістський, неолібералістський, плюралістський та конструктивістський) відображає ті особливості суспільних процесів та явищ, які були притаманні конкретному періоду розвитку міжнародної системи.

Поняття «сила» у міжнародних, геополітичних і гео економічних відносинах стало предметом вивчення і теоретиків неолібералізму. Основну увагу приділено проблемам співробітництва та взаємозалежності між учасниками міжнародних відносин. Представники теорії неолібералізму (М. Ніколсон, Ч. Ліпсон, С. Стрендж, А. Хіршман та ін.) надали категорії «сила» дещо нового значення порівняно з ідеями теоретиків політичного ідеалізму та реалізму. На їх переконання, сила, у значенні військової могутності, втратила свої переваги на міжнародній арені, що насамперед пов'язано з появою нових ознак у міжнародних відносинах, таких як транснаціоналізм тощо [2]. Слід також зауважити, що в межах теорії неолібералізму розвинулися загалом два напрями: плюралізм і теорія світового суспільства [6, с. 262]. Якщо теоретики «світового суспільства» (Дж. Бартон, Р. Фолк, Г. Кларк та ін.) не приділяють значної уваги поняттю «сила», то представники плюралізму (Дж. Най, Р. Кохейн, Дж. Розенау) у своїх теоретичних напрацюваннях значне місце відводили саме дослідженню сили держави. Значний внесок у тлумачення цієї категорії та розвиток плюралізму здійснили Р. Кохейн та Дж. Най. У своїй праці «Power and Interdependence: World Politics in Transition» вони сформулювали теорію «комплексної взаємозалежності», тим самим надавши поняттю «сила» цілком нового значення. Ця теорія спростовує твердження про визначальну роль військової (жорсткої) сили держави під час здійснення зовнішньої політики і наголошує на необхідності трансформації сили відповідно до становлення нових форм міжнародних відносин [1].

Проблема потужності (сили) і загроза її застосування у будь-яких формах у міждержавних відносинах з метою реалізації національних інтересів та безпеки супроводжують усе існування цивілізованого людства. Історія цивілізацій людства переповнена силовою боротьбою в різноманітних формах. За приблизними підрахунками, за останні 5 тисяч років на нашій планеті відбулося понад 14 тисяч війн, у яких загинуло близько 4 млрд чол. У XX ст. відбулося дві світові війни, а також численні революції, контрреволюції, крах колоніальної та соціалістичної систем, які супроводжувалися застосуванням сили і численними жертвами. У XX ст. тільки через політичні мотиви загинуло понад 170 млн людей.

Існують теорії, концепції та гіпотези, які з різних позицій вирішують проблему сили в міжнародних відносинах [3]. К. Маркс вбачав причину застосування сили в історичній потребі суспільного розвитку (класова боротьба – джерело прогресу). Починаючи з часів Т. Гоббса, вважалося, що силова боротьба та військові кон-

флікти є вродженою властивістю людської вдачі. На думку мислителя, «війна всіх проти всіх» відповідає внутрішній суті людини. Є чимало гіпотез, пов'язаних із боротьбою за виживання, перенаселеністю, браком ресурсів тощо. Однак поступово все більше теоретиків і практиків почали пов'язувати військові конфлікти з політичними проблемами. Так, ще на початку ХІХ ст. К. Клаузевіц стверджував, що війна є не щось інше, як силове продовження політики. На його переконання, «силу може стримувати лише сила».

Однак людство не змогло виробити ефективні політичні механізми протистояння не тільки грубій (hardpower) силі, але і її сучасним різновидам – м'якій (softpower) та розумній (smartpower) силі в міждержавних відносинах. Після Другої світової війни стримуючим механізмом виступало протистояння двох систем і двох військових блоків (НАТО і Варшавський договір). Ядерна зброя, загроза перенесення «гонки озброєнь» у космічний простір і загроза світової катастрофи були найбільш потужними стримуючими чинниками. Ядерні держави намагалися не доводити ситуацію до крайності, за якої навіть локальний конфлікт міг викликати глобальне протистояння. «Холодна війна» багато десятиліть утримувала рівновагу сили і загрози застосування сили. Із розпадом Радянського Союзу світовий тимчасовий баланс сил і противаг зазнає переформатування.

Після завершення «холодної війни» не створено потужної міжнародної структури, яка регулювала б і перешкоджала б застосуванню сили. ООН, як свідчать сучасні численні конфлікти, не впорається з цим. Із двох наддержав одноосібним військовим лідером залишилися США. Однак одній державі, хоча і найпотужнішій, важко впоратися із загрозою міжнародного насилля в умовах глобалізації економіки та переходу до багатовимірного і багаторівневого світу з урахуванням його реальної та віртуальної складових.

Таким чином, одним із провідних чинників, що активізує насилля під виглядом «захисту національних інтересів» і «забезпечення національної безпеки», виступають глобалізаційні процеси, перш за все глобалізація економіки, яка стає багаторівневою (не менше 10 рівнів) та багатовимірною системою. Перевага у глобалізованому світі транснаціональних корпорацій передбачає не в останню чергу силовий тиск на тільки на бізнесових конкурентів, але і на держави, які не мають відповідної економічної могутності (сили). Насильство живиться великою мірою нерівністю і боротьбою на світовому ринку, конкуренцією за ринки. Засилля західної

культури, «вестернізація» культурних цінностей викликає в багатьох народів спротив і намагання захистити свою національну та культурну ідентичність. Сприяють посиленню насильства і міжнародні засоби масової інформації. У світі триває жорстока боротьба за перерозподіл і контроль за реальною міжнародною інформаційною мережею та віртуальним інформаційним простором.

Застосування сили протягом багатьох віків призвело до формування «образу ворога». Ворогом вважалися різні соціальні групи, політичні партії, держави й народи. «Образ ворога» зміцнював психологію ворожості й ненависті, він поступово набував конкретних рис й адрес, хоча частіше залишався безособовим. Його ховають за такими штампами, як «світовий імперіалізм», «європейсько-масонська змова», «мусульманський фундаменталізм» тощо. Усі ці й інші штампи мають власну інерцію та підштовхують до ескалації напруженості та ворожості. «Образ ворога» в міждержавних відносинах підштовхує до недовіри і підозрливості в політиці інших держав, морально та психологічно готує маси до конфліктів і воєн. Тим самим формуються і ризики перенесення цих процесів у сферу космічної діяльності.

На думку багатьох експертів, проблема насилля (революції, війни, повстання) виникає передусім за перерозподіл матеріальних ресурсів. У цьому проявляється своєрідна варварська форма прогресу людства в умовах дефіциту. Війни часто завершувалися революціями, що сприяло прогресу суспільства. Отже, сила у відповідних умовах є умовою необхідної форми реалізації прогресу людства.

Виникає першочергове завдання об'єднання зусиль міжнародної спільноти з метою запобігання та попередження випадків тероризму у сфері космічної діяльності. Тероризм (від лат. *terro* – страх, жах) – політика і тактика досягнення політичних цілей у формі особливо жорстоких засобів і форм політичного насилля. Наука не дає єдиної думки з приводу сутності терору. У сучасному значенні поняття «терор» з'явилося в кінці XVII ст. у період Великої французької революції. Головне в тероризмі – це методи досягнення цілей, основу яких становить застосування або загроза застосування насилля. Тероризм перетворився на один із символів сучасного світу. Поворотним пунктом стали події 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку, де загинуло понад дві тисячі людей. Виокремлюють внутрішню, міжнародну, політичну, релігійну, етнічну, державну форми терору. Терор поділяють на індивідуальний і колективно-організований. Насилля – невід'ємна характеристика будь-якої

форми терору. У сучасній науці особлива увага приділяється вивченню сутності та суб'єктності терору. Найнижчий рівень суб'єктності терору – це конкретна особа, наступний – організована група терористів, вищий – державно-організований тероризм, найвищий рівень – міжнародна форма тероризму. Суб'єкт терору завжди переслідує якісь конкретні цілі. Найчастіше такими цілями стають політичні зміни і дії політиків. Терористи завжди використовують для досягнення політичних цілей нелегітимне насилля.

Про масштаби тероризму свідчать дані ЦРУ США. За період з 1968 по 1980 р. у світі вчинено понад 6700 акцій міжнародного терору. За свідченням цієї структури, тероризм невпинно поширюється територіально. У 1970 р. терористичні акти були скоєні у 48 країнах, 1975 р. – 57, 1980 р. – 76, у 1995 р. – понад 100 країнах. Сучасний тероризм використовує принципово нові методи. Диверсійні методи спецслужб перенесено у сферу політичних відносин [3].

Причинами виникнення і можливого поширення космічного тероризму є такі:

1) відсутність у конкретній ситуації ненасильницьких методів вирішення політичних, економічних, соціальних, етнічних, релігійних та інших проблем;

2) відданість однієї зі сторін протистояння насильницьким ідеологіям і методам;

3) тривала духовна стагнація суспільства;

4) релігійне протистояння, в основі якого – екстремізм, зокрема ісламський (як протистояння Заходу);

5) тривалі етнічні й расові конфлікти; 6) наявність екстремістського харизматичного лідера (Бен Ладен у Аль-Каїді, Ренато Курчо в італійських «Червоних бригадах», Ульріка Майнгоф у західнонімецькій фракції «Червоних бригад» тощо) [3].

Характерні особливості державного космічного тероризму полягають у такому:

1) тероризм вирішує специфічні державні завдання;

2) секретні служби деяких держав організаційно і фінансово підтримують тероризм, як це робив С. Хусейн в Іраку;

3) така форма тероризму має найбільш секретний характер;

4) терористичні акти здійснюються через спецслужби або за їх підтримки;

5) підтримувані державою терористи краще озброєні та діють більш ефективно [8].

Сьогодні, враховуючи сучасні тенденції міжнародних відносин, в основі яких – становлення та підтримка миру в усьому світі, актуальним є визначення сили держави у межах концепції «м'якої сили» Дж. Ная з можливістю подальшої трансформації у концепцію «розумної сили». Підґрунтям для такого твердження виступає той факт, що стратегія «м'якої сили» має не лише теоретичний характер, але і знайшла практичне застосування у зовнішній політиці провідних країн світу. Наприклад, така країна, як США, вже встигла сформувати потужний капітал «м'якої сили». До сучасних показників реалізації американської «м'якої сили» можна віднести такі: США приймають найбільшу кількість іноземних студентів; США лідирують за кількістю Нобелівських лауреатів; 85% кінофільмів, які дивляться у світі, створені у США.

Китай також активно впроваджує в дію стратегію «м'якої сили». Прикладами її реалізації є: значна економічна підтримка Китаєм найбідніших країн Південно-Східної Азії; фінансування урядом КНР стажування та мовних курсів для представників органів державної влади і неурядових організацій країн Індокитаю та АТР; проведення різноманітних акцій культурного характеру, які представляють позитивні ознаки китайської культури з акцентом на економічні здобутки Китаю тощо.

Такі країни, як Росія, Туреччина, Індія, Японія, також успішно використовують і нарощують стратегію «м'якої сили».

У рамках теорії геополітики слід відзначити напрацювання Л. Гумпловича, Р. Челлена та А. Мехена. Так, Л. Гумплович сформулював головні та вторинні закони зовнішньої політики, серед яких виокремив постійну боротьбу між сусідніми державами за прикордонну лінію. Натомість до вторинних законів зарахував прагнення держави збільшувати свою потужність і запобігати посиленню потужності сусіда, контроль держави за торговельними шляхами методом найменшого опору, нарощування її воєнної сили, що, на думку Л. Гумпловича, є основою зовнішньої політики, оскільки саме зовнішня політика безпосередньо визначає статус держави та її активність на міжнародній арені [4].

Натомість Р. Челлен порівнює державу з живим організмом, який містить п'ять основних частин: геопросторову, демографічну, економічну, соціальну та політичну сфери. Силу держави Р. Челлен визначає за розміром території, її компактністю, а також зручністю комунікаційної структури [8].

Становить інтерес підхід А. Мехена, який розглядає силу держави через три складові: географічне розташування країни, її на-

ціональний характер та морську силу [7]. Поняття морської сили базується на свободі морської торгівлі, де військово-морський флот виконує функцію гаранта. Морська цивілізація асоціюється з торговельною, оскільки головна перевага моря визначається тим, що перевезення товарів водним шляхом завжди було легшим та дешевшим. Проте морська торгівля потребує підтримки з боку військово-морського флоту, особливо під час війни, що цілком підтверджує взаємозв'язок між поживленням торгівлі та розвитком військово-морського флоту. Однак слід відзначити, що під морською силою дослідник розуміє поєднання елементів, представлених у вигляді формули: Морська могутність = Військово-морський флот + Торговий флот + Морські бази.

З урахуванням особливостей міжнародної космічної діяльності, яка забороняє перенесення «гонки озброєнь» до космічного простору, формула «космічної сили», або «космічної могутності держави», може бути виражена формулою, у якій переважають технологічна й економічна складові:

Космічна могутність (сила) = Космічний флот (засоби доставки) + Космічні бази (орбітальні та інопланетні, постійні або тимчасові) + Космічне виробництво (орбітальне та інопланетне, добувне та переробне) + Надання космічних послуг.

Представники теорії еліт (Г. Моска, В. Парето, Р. Міхельс) ототожнюють державу з політичним організмом, який містить два класи: керуючих і керованих. Правляча еліта (клас керуючих) завжди вирізнялася моральністю, вищим рівнем інтелектуального розвитку та матеріальною перевагою. Що стосується мас (клас керованих), то, на переконання Г. Моски, вони завжди апатичні та схильні підпорядковуватися силі лідера, який, щоб зробити еліту невразливою, повинен мати силу переконання і бути готовим до застосування силових методів. Г. Моска вважає, що «... сила як військова могутність відіграла важливе значення на ранніх етапах розвитку суспільства, проте в сучасному суспільстві визначальна роль відводиться моральній і матеріальній перевагам, що пояснюється взаємозалежністю політичної влади і багатства (як багатство створює політичну владу, так і сама влада створює багатство)» [8]. Тобто зростає вага і роль «розумної» та «м'якої» сили.

Подальша трансформація змістовного наповнення поняття «сила» простежується у теоретичних положеннях постмодернізму. Поняття «сила» (А. Тойнбі, М. Хайдегер та ін.) розглядається як «ілюзорна концепція, що нічого не розкриває, оскільки їй не можна протиставити незалежні факти». Попри таке скептичне трактування

сили, постмодерністи все ж визнали, що сила – це можливість маніпулювання, управління цінностями та сприйняттям [7]. Багато прихильників постмодернізму (П. Діседжер, М. Фуко та ін.) вживають поняття «четверте обличчя» сили, де під силою розуміють здатність створювати нові суб'єкти відносин і змінювати пріоритетність інтересів у світовій політиці. Загалом поняття «сила» у теорії постмодернізму зводиться до здатності впливати на уявлення, цінності та бажання, створювати альтернативні світи і руйнувати світи, створені іншими [8].

Доволі своєрідне тлумачення поняття «сила» представлено у теорії неомарксизму. Теоретики цього підходу дещо оновили та розширили поняття «сила», запропоноване К. Марксом (якого, з одного боку, називають першим постмодерністом за його заклики змінювати світ, а з іншого – основоположником течії марксизму). Якщо на його переконання сила у міжнародній політиці – це одночасно і засіб примусу, і здатність протистояти такому примусу, то з позиції ідеологів неомарксизму (І. Валлерстайн, А. Франк, Ф. Кордзо) сила є комплексним поняттям, що включає економічну, політичну та соціальну складові. Проте основна роль все ж відводиться економіці. Слід зазначити, що неомарксистки вбачають джерело сили у незбалансованості світових систем виробництва та розподілу, а її прояви – у «структурному насильстві» [8]. Структурне насильство – це неявне насильство мирного часу, яке характеризується цілеспрямованим пригніченням через нав'язування несправедливих правил. Невід'ємною складовою такого виду насильства, на думку теоретиків неомарксизму, у тому числі використання сили на міжнародній арені, є здатність формувати міфи, образи та уявлення, створюючи в такий спосіб певний тип міжнародної взаємодії.

У 1970-1980-х роках політичний реалізм відродився у новому, дещо реформованому вигляді – неореалізмі, або структурному реалізмі. Теоретики неореалізму (К. Волтц, Р. Гилпін та ін.) у своїх ідеях зберегли такі основні поняття теорії політичного реалізму, як національний інтерес, боротьба за владу, у тому числі «сила». Проте остання категорія розглядалася вже не лише з позиції військової могутності. Так, Р. Гилпін стверджує, що сила держави включає як її збройні сили, так і економічні можливості та технологічну ефективність. На думку К. Волтца, основну роль у міжнародних відносинах відіграють переважно економічні матеріально-силові чинники. Провідною тезою неореалізму є твердження про те, що *сила державі необхідна не для боротьби за виживання, а для підвищення*

рівня свого добробуту, що уможливило досягнення головної мети держави – підвищення статусу та зростання в ієрархії міжнародних систем.

На формування системи смарт-сили впливає ряд глобальних інститутів (див. таблицю).

Вплив глобальних інститутів націлених на розвиток космічних відносин за принципом використання смарт-сили. Однак глобальні інститути визначають рамкові межі розвитку відносин у космічній сфері. Одним із головних глобальних інститутів регулювання питань дослідження та використання космічних ресурсів є Світове управління з питань космосу, яке розташоване у Відні та має назву Управління ООН з питань космічного простору. Воно виконує роль Секретаріату Комітету з питань використання космічного простору, надає допомогу країнам, що розвиваються, щодо використання космічних технологій для їх сталого розвитку. Управління надає та розповсюджує інформацію для держав-членів за допомогою Міжнародної системи космічної інформації. У програм ООН із використання космічної техніки здійснює політику в космічній галузі. Дане Управління реалізує Програму із застосування космічної техніки і веде реєстр об'єктів, що запускаються в космічний простір. Воно також надає підтримку країнам, що розвиваються, у використанні космічних технологій в інтересах економічного розвитку. Крім цього, даний орган відповідальний за виконання рішень ГА ООН і Комітету з космосу.

Висновки. Ефективна боротьба з можливими проявами тероризму у сфері космічної діяльності можлива тільки із застосуванням комплексних підходів багатьох країн та сторін. Перш за все необхідно звертати увагу на ліквідацію передумов виникнення й існування тероризму шляхом нарощування «розумної сили», тобто збільшення мирної, економічної потужності країн у сфері космічної діяльності. З урахуванням особливостей сучасної міжнародної космічної діяльності, яка забороняє перенесення «гонки озброєнь» до космічного простору, формула «космічної сили», або «космічної могутності держави», може бути виражена формулою, в якій переважають технологічна й економічна складові.

Ключовим моментом космічної стратегії має бути ефективне міжнародне співробітництво. На розвиток мирного освоєння космосу впливає: ООН, Асоціація міжнародного права, НАССА, Всесвітня метеорологічна організація, Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Між-

Міжнародні організації у сфері мирного освоєння космосу

Організація	Мета діяльності	Напрямами реалізації
1 ООН	2 Сприяння тому, щоб космічний простір використовувався в мирних цілях, а блага від цієї космічної діяльності поділялися б усім країнам. Такий інтерес до мирного освоєння космічного простору з'явився незабаром після запуску в 1957 р. Радянським Союзом першого штучного супутника Землі та зростає у міру нових досягнень у розвитку космічної техніки	3 <i>П'ять міжнародних догворів у сфері космічного права</i> були прийняті резолюціями ГА ООН: Договір про принципи діяльності держав щодо дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967 р.); Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 р.; Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (1972 р.); Конвенція про ресстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (1975 р.); Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (1979 р.). Крім зазначених міжнародних договорів ГА ООН, у різний час були прийняті: Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження і використання космічного простору 1963 р.; Принципи безпосереднього телевізійного мовлення 1982 р.; Принципи дистанційного зондування Землі 1986 р.
Управління ООН з питань космічного простору	Виконує роль Секретаріату Комітету з питань використання космічного простору, надає допомогу країнам, що розвиваються, щодо використання космічних технологій для їх сталого розвитку	У рамках програм ООН щодо використання космічної техніки здійснює політику в космічній галузі. Реалізує Програму застосування космічної техніки і веде ресстр об'єктів, що запускаються в космічний простір. Надає підтримку країнам, що розвиваються, у використанні космічних технологій в інтересах економічного розвитку.

Продовження таблиці

1	2	3
<p>Міжнародний союз електровз'язку (МСЕ)</p>	<p>Є провідною міжнародною організацією у сфері електровз'язку зі штаб-квартирою в Женеві (Швейцарія). З 1947 р МСЕ – спеціалізована установа ООН. У МСЕ входить 193 держави і понад 700 членів за секторами й асоціаціями (науково-промислові підприємства, державні та приватні оператори зв'язку, радіомовні компанії, регіональні та міжнародні організації). МСЕ сприяє співробітництву держав щодо поліпшення і раціонального використання всіх видів зв'язку</p>	<p>Відповідальне за виконання рішень ГА ООН і Комітету з космосу. Надає технічну інформацію і підтримку державам-членам, міжнародним організаціям та іншим установам ООН. Надає технічні консультації членам ООН щодо існування дослідних проектів та організації програм стажування, навчання персоналу</p>
	<p>С провідною міжнародною організацією у сфері електровз'язку між усіма членами Союзу для вдосконалення та раціонального використання електровз'язку, а також надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, у сфері електровз'язку</p>	<p>Розробляє і приймає регламенти та інші документи, що регулюють розподіл радіочастот для космічного зв'язку, ресурсів радіочастоти, координує діяльність держав у цій галузі. Згідно з документами МСЕ геостационарна орбіта є обмеженим природним ресурсом, який слід використовувати ефективно і раціонально. Основні цілі МСЕ полягають у забезпеченні та розширенні міжнародного співробітництва між усіма членами Союзу для вдосконалення та раціонального використання електровз'язку, а також надання технічної допомоги країнам, що розвиваються, у сфері електровз'язку</p>
<p>Продовольча і сільськогосподарська організація об'єднаних націй (ФАО)</p>	<p>Докладає зусиль для поліпшення використання даних дистанційного зондування Землі з космосу в інтересах сільського господарства, використання природних ресурсів, боротьби з наслідками стихійних лих</p>	<p>З 1980 р. у рамках ФАО функціонує Центр дистанційного зондування Землі з космосу, головним завданням якого є сприяння фінансуванню дистанційного зондування щодо поновлених природних ресурсів. У 2012 р. ФАО оголосила про запуск нового регіонального проекту, який допоможе десяти країнам Центральної Африки встановити сучасні національні системи контролю за лісами в басейні річки Конго. Керувати проектом будуть</p>

1	2	3
Міжнародна організація цивільної авіації (ІМО)	З ініціативи Міжнародної морської організації (ІМО) була створена Міжнародна організація морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ)	спільно Комісія з лісового господарства для країн Центральної Африки (СОМІГАС) і ФАО в тісній співпраці з Національним інститутом космічних досліджень Бразилії (ІНРЕ). Надає технічну підтримку країнам у регіоні з використанням супутникових технологій для оцінки площі лісів і динаміки змін лісових площ, а також запасів вугілля, що містяться в лісах
Міжнародна організація цивільної авіації (ІМО)	З ініціативи Міжнародної морської організації (ІМО) була створена Міжнародна організація морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ)	Життєво важливі супутникові компоненти містяться в таких системах ІМО: глобальна система оповіщення про аварії та забезпечення безпеки на морі (ГМДСС); система дальньої ідентифікації та спостереження (СДІС) за судами і суднова система охоронного оповіщення (ССОО). До супутникових систем, визнаних ІМО, також належать: Міжнародна супутникова система пошуку і рятування (КО-СПАС-САРСАТ); глобальна система позиціонування (GPS)
Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	Сприяє використанню засобів космічного зв'язку в цілях освіти, підвищення культурного рівня, поширення різної інформації. Застосовує дані дистанційного зондування Землі з космосу, у проєктах з охорони важливих історичних і культурних пам'яток	Здійсноє діяльність у сфері космічного співробітництва в рамках Глобальної системи спостережень за океаном (ГСНО), що реалізується Міжнародною океанографічною комісією (МОК ЮНЕСКО) та Глобальної системи спостереження за Землею (ГЕО і GEOOS). Підтримка заходів у рамках реалізації Конвенції про всевітнє спадщину відбувається за допомогою широкої мережі партнерів ЮНЕСКО з космічної діяльності. Із використанням космічних технологій ЮНЕСКО допомагає країнам, що розвиваються, через свою унікальну мережу космічних агентств, дослідницьких інститутів і приватного сектору

Продовження таблиці

1	2	3
<p>Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)</p>	<p>Сприяє співробітництву держав у сфері космічної медицини і застосування результатів медико-біологічних проектів на борту космічних апаратів у земній медицині</p>	<p>Існує три великі галузі космічної техніки, які знаходять безпосереднє практичне застосування і можуть принести значну користь в охороні здоров'я: супутниковий зв'язок, глобальні системи позиціонування і космічні технології дистанційного зондування. ВООЗ використовує дані дистанційного зондування Землі з космосу для дослідження проблем забруднення довкілля, боротьби з епідеміями. Програма із застосування супутникової інформації в оперативних цілях (ЮНОСАТ)</p>
<p>Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)</p>	<p>Правове регулювання прав інтелектуальної власності</p>	<p>Розроблена Конвенція про поширення несучих програм сигналів, що передаються через супутники, 1974 р. У 1997 р. ВОІВ здійснено дослідження щодо доцільності розробки і прийняття спеціальних правил або принципів для захисту автгорських винаходів, застосованих у космосі, проте дійшла висновку, що в цьому немає необхідності</p>
<p>Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)</p>	<p>Сприяє співробітництву держав у використанні космічної технології для передбачення погоди, вивчення клімату планети, боротьби зі стихійними лихами</p>	<p>Сприяє міжнародному співробітництву при створенні мереж станцій для метеорологічних, гідрологічних та інших спостережень; швидкому обміну метеорологічною інформацією, стандартизації метеорологічних спостережень й однаманітності публікацій результатів спостережень і статистичних даних. Поширює застосування метеорології в авіації, судноплаванні, управлінні водними ресурсами, сільськогосподарській та іншій діяльності. Сприяє операційній гідрології та заохочує наукові дослідження і навчання</p>

1	2	3
Асоціація міжнародного права (АМП)	Згідно із Статутом до завдань АМП входять дослідження, роз'яснення та розвиток міжнародного публічного і приватного права, сприяння зміцненню розуміння і дотримання міжнародного права. Координуючу роль у роботі Асоціації відіграють міжнародні комітети, що працюють безперервно в період між проведеними раз на два роки конференціями	Комітет АМП з космічного права здійснює постійний огляд проекту конвенції АМП про врегулювання суперечок, пов'язаних із космічного діяльністю. Деякі з його членів, включаючи голову і доповідача, взяли на себе нові функції в Постійній палаті третейського суду і входять до складу Міжнародної консультативної групи з розробки диспозитивних норм третейського розгляду у спорах у зв'язку з космічного діяльністю. У результаті цієї діяльності Адміністративна рада Постійної палати третейського суду у 2011 р. прийняла факультативні правила арбітражного врегулювання спорів, пов'язаних із космічного діяльністю
Національне управління аеронавтики та дослідження космічного простору (National Aeronautics and Space Administration) НАСА	Належить до федерального уряду США та підпорядковується віце-президенту США. Створено 29 липня 1958 р. Штаб-квартира NASA розташована у Вашингтоні; основний майданчик – на місі Каванерал у Космічному центрі Кеннеді у Флориді. Перша космічна програма NASA розпочалася із запуску космічного апарата «Піонер» у 1958 р., який збирав інформацію для подальших пілотованих польотів, найвідомішим з яких став політ на Місяць «Аполлона-11» у 1969 р.	Проекти Меркурій – перша пілотована космічна програма США. Через малу вантажопідйомність ракет-носіїв «Редстоун» та «Атлас» можливості пілотованої капсули «Меркурій» були вкрай обмеженими і поступалися за технічними параметрами космічним кораблям «Восток». Джеміні – космічна програма США. Космічні кораблі серії «Джеміні» продовжили серію кораблів «Меркурій», але значно переважали їх за характеристиками (2 людини в екіпажі, більший час автономного польоту, можливість зміни параметрів орбіти та ін.). Програма Аполлон – програма пілотованих космічних польотів НАСА, прийнята в 1961 р. з метою здійснення першої пілотованої висадки на Місяць (завершена в 1975 р.). Президент Дж. Кеннеді сформулював це завдання у своїй промові 12 вересня 1961 р., і воно було вирішено 20 липня 1969 р. під час місії Скайлеб – американської орбітальної станції, призначеної для технологічних, астрофізичних, біолого-медичних досліджень, а також для спостереження Землі. Запущена 14 травня 1973 р., прийняла три експедиції з травня 1973 р. по лютий 1974 р., зійшла з орбіти і зруйнувалася 11 липня 1979 р.

народна організація цивільної авіації, ЮНЕСКО, Міжнародний союз електрозв'язку, ФАО.

Доцільно створювати сприятливі податкові та митні режими розвитку космічної галузі з метою мирного освоєння космосу, оскільки космічний простір містить цінні ресурси.

Література

1. Кохейн Р., Най Дж. Реалізм і взаємозалежність. URL: <http://www.djerele.com/international-relations/135-teoria-mizhnarodnuh-vid-nosun-kamenetskui/8362-06-robert-o-koheyn-dzhozef-s-naymol-reahz-m-4-vzayemozalezhmst>.

2. Давыдов Ю. Понятие «жесткой» и «мягкой» силы в теории международных отношений. *Международные процессы*. URL: <http://www.intertrends.ru/four/006.htm>.

3. Най Дж. «Мягкая сила» и американо-европейские отношения. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/naim-sil.php.

4. Nye J. S., Jr. *Soft Power: The Means To Success In World Politics*. New York: Public Affairs. 2004. 192 p.

5. Nye J. S., Jr. *The Powers to Lead*. Oxford: University press. 2008. 226 p.

6. Нікулішін Н. Поняття «сила» у сучасних теоріях міжнародних відносин. URL: ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/21120/1/23-130-134.pdf.

7. Nye J. S., Jr. Get Smart Combining Hard and Soft Power. *Foreign affairs*. 2009. July/August. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/65163/joseph-s-nye-jr/get-smart>.

8. Фактор сили в міжнародних відносинах. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-567.html>.

9. Эволюция основных парадигм современной политической социологии. URL: http://www.nicbar.ru/polit_soc_03.htm.

10. Mattern J. B. The Concept of Power and The (Un) discipline of International Relations. URL: http://www.academia.edu/1141872/The_Concept_of_Power_and_The_Un_discipline_of_International_Relations.

11. Амоша А., Дубинина М., Качура С., Ляшенко В., Марченко В. Регионы Украины: оценка конкурентоспособности. *Економіст*. 2005. № 12. С. 62-65.

12. Шергін С. Парадигмальна еволюція в політології міжнародних відносин. *Social-Science*. URL: [http://www. social-science.com.ua/публікація](http://www.social-science.com.ua/публікація).

13. Капітоненко М. «Сила» в основних парадигмах міжнародних відносин (Частина друга). URL: [http:// www.kiev.convdocs.org/docs/1096/ index-33777.html](http://www.kiev.convdocs.org/docs/1096/index-33777.html).

Надійшла до редакції 12.12.2018 р.

С.В. Уманець

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ

Стратегічна мета України – вступити до європейських і євроатлантичних структур. Наразі актуальним питанням виступає адаптація українського законодавства до європейських стандартів. У зв'язку з цим необхідно досліджувати досвід країн об'єднаної Європи в рамках спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy).

Попередня аграрна політика ЄС була спрямована на підтримку цін і виробництва, що не стимулювало конкуренцію, підривало фінансову стійкість ЄС, призводило до міждержавних торговельних конфліктів. Тому європейська спільнота на основі попереднього досвіду була змушена сформулювати нову аграрну політику ЄС. Для України дуже важливо орієнтуватися на останню редакцію основних підходів до такої аграрної політики ЄС.

Дослідженню конкретних напрямів євроінтеграції присвячені роботи Є. Горюнової [2]. Основні цільові пріоритетні орієнтири для України в рамках спільної аграрної політики ЄС висвітлено у працях Н. Варшанської [3], Т. Гоголь [5] і Т. Зінчук [9]. У монографії [4] досліджено аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції, а також історичні засади становлення й розвитку спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу тощо. Однак у публікаціях практично не розглянуто очікувані структурні зрушення у САП розвитку відновлюваної енергетики агропродовольчого сектору в Україні.

© С.В. Уманець, 2018